

Література

1. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы: учебное пособие / Е.П. Ильин. — Санкт Петербург: Питер, 2002. — 512 с.
2. Психология эмоций. Тексты / под ред. В.К. Вилюнаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. — Москва: Издательство Московского университета, 1984. — 288 с.
3. Тихомиров О.К., Виноградов Ю.Е. Эмоции в функции эвристики / О.К. Тихомиров, Ю.Е. Виноградов // Психологические исследования / под ред. А.Н. Леонтьева и др. — Москва: Изд-во Московского ун-та, 1969. — Вып. 1. — С. 3–24.
4. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. — Москва: ООО «Издательство АСТ», 2004. — 781 с.
5. Dembo, Myron H. Motivation and learning strategies for college success: a self-management approach / Myron H. Dembo; — New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Publishers, 2004. — 341 p.

УДК 378.147: 371.398

Копил Г.О.

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри німецької мови

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті йде мова про роль, сутність та важливість діалогічного мовлення як одного з основних інструментів міжкультурного ділового спілкування. Завдяки тренуванню діалогічного мовлення доводиться факт формування інтеркультурологічної компетенції майбутніх фахівців із міжнародної економіки на заняттях німецької мови фахового спрямування, що по суті є складовою їх професійної компетентності. На прикладі застосування з цією метою аудіотекстів у статті представлені деякі методичні аспекти проведення інтеркультурологічно налаштованих занять.

Ключові слова: діалогічне мовлення, діалог, ділове спілкування, міжкультурна (інтеркультурологічна) компетенція, міжкультурна комунікація, аудіотексти, аудіювання.

Abstract. The article deals with the role, nature and importance of dialogue speech as one of the main tools of intercultural business communication. By practicing dialogue speech the fact of intercultural competence of future specialists in international economy is state don the lessons of professionally oriented German language, that is in essence, a part of their professional competence. Having the example of audio texts' application for this purpose some methodological aspects of interculturally arranged classes are presented in this article.

Key words: dialogic speech, dialogue, business communication, intercultural competence, intercultural communication, audio texts, listening.

У сучасних умовах виходу України на міжнародний ринок та прагнення вітчизняної економіки до більш ефективних міжнародних зв'язків та співпраці неабиякого значення набуває формування у фахівців із міжнародної економіки

стійких професійно важливих вмінь та навичок у міжкультурній комунікації. Сформованість вказаних навичок передбачає інтеркультурологічна компетенція (ІК), яка є важливою складовою професійної компетентності фахівців із міжнародної економіки.

Функціонально ІК для формування професійної компетентності фахівців із міжнародної економіки має подвійне значення: з одного боку, *безпосереднє* — уміння застосовувати інтеркультурологічні знання у міжкультурному діловому спілкуванні; уміння розуміти позицію співрозмовника, уявляти себе на його місці, розмовляти з ним за його правилами зі своєю метою; уміння передбачати конфліктні ситуації на інтеркультурологічному підґрунті та запобігати їм; уміння критично оцінювати свою мовленнєву та ділову поведінку, її доречність та доцільність, відповідно до ситуації; уміння налагоджувати довірливий контакт із співрозмовником, створювати атмосферу діловитості, порозуміння, компетентно та переконливо досягати поставленої мети; застосування її у процесі міжкультурного ділового спілкування та *опосередковане* — професійна компетентність збагачується завдяки отриманій інтеркультурологічній інформації, вираженої як вербально, так і невербально.

Водночас ІК збагачується досвідом спілкування та роботи із закордонними діловими партнерами у їхньому мовному середовищі та поза ним, що дає змогу не тільки краще порозумітись із зарубіжними діловими партнерами, а й впроваджувати прийнятні для нашої підприємницької культури зразки ділової поведінки.

Формування ІК — це складний процес. Важливим інструментом у цьому процесі є іноземна мова, яка є обов'язковим компонентом професійної діяльності фахівців із міжнародної економіки. Сьогодні стає очевидним, що для професійної компетентності фахівців із міжнародної економіки є недостатнім лише володіння тією чи іншою іноземною мовою. Для ефективного функціонування іноземної мови як засобу не тільки розуміння, а й порозуміння, фахівці мають оперувати мовою як соціокультурним знаряддям, зводячи непорозуміння та дистанціювання між діловими партнерами до мінімуму. Як відомо, комунікативний процес між людьми до моменту прийняття рішень по суті справи є явищем взаємодії мовних засобів — слів, зворотів, від розуміння яких залежить, власне, успіх переговорів та міжкультурного ділового спілкування. Володіння фаховою іноземною мовою стало не лише бажаною умовою успішної професійної діяльності фахівця з міжнародної економіки, а й обов'язковою. Тому сучасні фахівці у важливих перемовинах уже не покладаються на перекладачів, а компетентно встановлюють та ведуть діалог мовою ділових партнерів. Отже, для ефективного проведення перемовин та ділового спілкування важливо не лише розмовляти, а й правильно будувати і вести діалог, відповідно до правил та норм не лише ділового етикету, а й аналогічним знанням та вмінням ведення міжкультурного діалогу.

Діалогом як науковою проблемою займались багато вітчизняних та зарубіжних дослідників: І. Берман, В. Бухбіндер, І. Бім, І. Зимня, О. Леонт'єв, Ю. Пассов, Г. Рогова, В. Скалкін (ситуативно-ігрові методи розвитку ДМ), М. Жинкін, О. Леонт'єв, Б. Ломов та ін. (психологічні аспекти), Б. Бгажноков,

О. Леонт'єв, О. Шахнарович (психолінгвістика і теорія мовленнєвої діяльності), А. Алхазишвілі, В. Артемов, І. Зимня, О. Леонт'єв та ін (психологія навчання іноземних мов), Г. Андрєєва, Т. Дрідзе, Я. Коломинський, І. Кон, Б. Паригін та ін. (соціальна психологія), Г. Китайгородська, Ж. Хайдаров, S. Woosock, E. Feldbaum, C. Greenblat, E. Orbach (активні методи навчання).

Поняття «діалог» походить від грецького *dialogos* — (розмова, бесіда) і трактується як форма мовлення, ситуаційно зумовлене спілкування двох або кількох (полілог) осіб, комунікативні ролі яких інверсуються (мовець стає адресатом, а адресат перетворюється на мовця, адресатом якого є перший мовець), за умови визнання учасниками спілкування спільної мети й напряду комунікації [1]. Речення, що промовляються учасниками діалогу називаються репліками. Усі лінгвістичні дослідження розглядають діалог як предмет синтаксису, що базується на комунікативному акті. У свою чергу діалог у комунікативному акті є ефективним засобом вербальної інтеракції; спілкування відбувається вільно, у деяких випадках навіть із реалізацією власних стратегій взаємодії. Це дозволяє формувати комунікативні вміння (вербальні та невербальні), стимулює внутрішнє мовлення у комунікаторів, сприяє особистісному і психічному розвитку, удосконаленню мовленнєвого етикету та інтеркультурологічної компетенції.

Діалог — це перш за все комунікація, тобто обмін інформацією, потрібною для учасників спілкування. Для того, щоб комунікація була ефективною, потрібно знати: а) які засоби комунікації і як правильно ними користуватися в процесі спілкування; б) як подолати комунікативні бар'єри непорозуміння і зробити комунікацію успішною.

Для того, щоб майбутні фахівці з міжнародної економіки могли без труднощів вести міжкультурний діалог і вміли долати певні бар'єри між собою і діловими партнерами, вони мають прийти на фірму чи на перемовини добре підготовленими. Саме таку мету (методично і дидактично) ставить перед собою дисципліна «Іноземна мова фахового спрямування». Стержнем цієї методики є комунікативний підхід у вивченні іноземної мови, згідно якому практична мовна спрямованість є не тільки мета, але й засіб, де і те й інше діалектично взаємообумовлені. Тобто, завдяки комунікативному підходу студенти навчаються спілкуватися у спілкуванні. У таких умовах вони можуть реально відчувати та оцінити свої комунікативні можливості. У межах цього підходу заохочується групова робота та особистісна ініціатива. Комунікативний підхід використовує різні технології навчання. Студенти вживають мову в таких видах діяльності, як ігри, рольові ігри та завдання з вирішуванням проблем. Робота часто проходить у маленьких групах, де кожен студент має певний час для переговорів. Широко використовуються автентичні матеріали.

Практика показує, що діалогічне мовлення (ДМ) як вид мовленнєвої діяльності, найбільшою мірою розвиває іншомовну комунікативну компетенцію. Як і будь-який інший вид мовленнєвої діяльності, ДМ завжди *вмотивоване*. Однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення є його *ситуативність*. Ситуативним ДМ є тому, що часто його зміст можна

зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, в якій воно здійснюється. До того ж, як зазначає Пассов, самі зовнішні обставини ситуації можуть у момент мовлення не бути наявними, проте вони є у свідомості комунікантів і обов'язково включені в неї [2].

Слід зазначити, що інтеркультурологічна компетенція стає особливо необхідною передусім в аудитивній комунікативній діяльності (сприйняття та розуміння інтеркультурологічних аспектів інформації на слух) та мовленнєвій (монологічне, діалогічне, полілогічне мовлення з урахуванням інтеркультурологічних аспектів).

Наведемо як приклад тренування діалогічного мовлення у студентів-економістів на практичних заняттях ділової німецької мови з застосуванням аудіо текстів. Із зазначеною метою студенти прослухали 5 аудіотекстів із серії аудіокасет видавництва Deutsche Welle «Deutsche im Alltag — Alltagsdeutsch», а саме: «Ein Diplomat aus Bonn», «Kommunikationsregeln»; «Auskünfte eines Steuerberaters» а також із курсу аудіокасет та CD-дисків до збірника економічних тем «Marktplatz» такі матеріали: «Fischmarkt — direkter Wettbewerb», «Kalkulation und Preisgestaltung».

Як відомо, змістовий аспект будь-якого тексту містить основні і додаткові, другорядні факти. Під основними фактами розуміють найбільш значущі компоненти змісту, що відбивають логіку подій, передають основну думку або ідею тексту, без яких повне і точне його розуміння, як правило, стає важким, або зовсім неможливим. Аудіювання з метою перевірки умінь студентів розуміти інтеркультурологічні аспекти у змісті інформації передбачає усвідомлення студентами не тільки сюжетної лінії діалогу іноземною мовою, а й передбачає адекватне розуміння звукозапису, який максимально наближений до умов мовного середовища. Водночас студенти під час цього прослуховування повинні уміти розмежовувати основну інформацію від фонові. До того ж, слід зазначити, що студенти мають виявити у змісті інтеркультурологічні аспекти мовного (граматично-мовне вираження), мовленнєвого (лексико-семантичне вираження) і інтерпретаційного (герменевтично-аналітичне вираження) матеріалу.

Далі перед нами стояло завдання перевірити уміння студентів вирізняти інтеркультурологічну інформацію у процесі говоріння, яке під час вивчення іноземних мов найчастіше здійснюється у діалогічному спілкуванні. З цією метою нами був розроблений спеціальний комплекс завдань. Так, студентам пропонувалось розробити та провести діалоги на наступні п'ять тем: «Співбесіда»; «У ресторані»; «Переговори щодо можливого партнерства»; «Прийом ділових партнерів із-за кордону»; «Переговори з приводу прийняття угоди». Темі підбирались за принципом їх практичного застосування у майбутній професійній діяльності. Сюжет розроблявся самими студентами за попереднім завданням, одним із пунктів якого було включення до змісту інформації інтеркультурологічних аспектів. На цьому етапі актуалізуються знання студентів щодо розуміння поняття «інтеркультурологічна компетенція».

З метою забезпечення індивідуального підходу до роботи група ділиться на декілька підгруп, кожна з яких складається з трьох учасників. Кожна мала група

отримує картку з окремою професійною ситуацією, яку потрібно програвати. Один із студентів виступає у ролі коментатора під час проведення вказаного завдання, інші — проводять безпосередньо діалог. Діалоги записуються на диктофон. Під час обговорення діяльності студентів у процесі діалогічного спілкування враховується наступне: кількість реплік (питань, пояснень) інтеркультурологічного змісту, вірно сформованих у мовно-мовленнєвому відношенні; кількість фраз у репліці (питанні, поясненні) інтеркультурологічного змісту, що стимулюють партнера до продовження розмови; кількість висловлювань, які характеризують прояв толерантності (запобігання конфліктних ситуацій).

Дуже цінним першоджерелом як у плані розвитку мовлення, особливо діалогічного, так і у пізнавальному плані з метою формування ІК, є аудіозаписи з діалогами. З практичної точки зору робота з цим видом інформації заслуговує на увагу ще й тому, що під час комунікації з носіями цільової мови спілкування найчастіше проходить у формі діалогу. А застосовуючи діалоги на практичних заняттях, ми розвиваємо, з одного боку, навички діалогічного мовлення, а з іншого — завдяки методично вірно побудованій системі вправ, засобів та методів, формуємо певні професійно важливі якості і компетенції.

Як ми знаємо, існує чотири виміри вербального розуміння: глобальне, тобто загальне (зміст); детальне (зміст); інтерпретаційне (напр. сказаного, чи того, що малось на увазі); розуміння мовних деталей ((нові) структури, ідіоматика, лексика) [3]. З метою якнайкращого розуміння мовлення доцільно проводити прослуховування аудіотексту щонайменше два рази. А це вимагає проведення різних типів аудіювання (перший — глобальний, другий — інтерпретаційний). Можливі два варіанти початкового прослуховування матеріалу, а саме: перше слухання без підготовки, друге — з підготовкою, тобто із застосуванням підготовчих вправ.

До вправ, які можуть виконуватися перед першим прослуховуванням відносяться: асоціограма (сигнальне слово, речення); візуальні імпульси (ілюстрації, картини, фото, відео, схеми тощо); акустичні імпульси (шум, музика, голоси); обговорення теми (попередній досвід, інтеркультурологічні знання, що виражаються рідною та іноземною мовами); перелік ключових слів (структурна схема, лексичне поле, «червона нитка через текст»); робота з картками та з реченнями; складання вірної послідовності завдань (текстів, карток); демонстрування попередніх спростованих мовленнєвих та змістових версій аудіотексту; обговорення подібного друкованого тексту зі схожої тематики, узагальнення; обговорення можливих труднощів, пов'язаних з фонетикою, діалектами певної іноземної мови.

Виконання переліченого комплексу вправ є підготовчим етапом перед аудіюванням. Метою виконання вказаного комплексу є підготовка до розуміння певної навчальної теми, мотивація студентів до її вивчення, актуалізація очікування студентів щодо вивчення теми, активізація наявних у них знань. Оскільки формування ІК передбачає наявність у студентів достатньої бази знань (меншою мірою рівень знань має бути вищий середнього), то, якщо дозволяє час,

студенти виконують вправи на перевірку знань лексики із запропонованої теми. З урахуванням рівнів знань студентів, прослуховування текстів здійснюється переважно без попереднього виконання вправ.

Під час прослуховування аудіотексту студенти повинні записувати певні матеріали з тексту (імена, числа, дати, географічні назви тощо). Після першого прослуховування вказаного аудіотексту студенти мають охарактеризувати текст, визначити, про кого йде мова і передати в загальних рисах зміст тексту. Наприклад, у одному із запропонованих текстів розповідається про наміри на даний час безробітного Уве, який бажає відкрити свою справу — рибний магазин у кафе швидкого харчування. Про цю ідею він розмовляє зі своєю дружиною Марго — бухгалтером за фахом. Він захоплює та переконує її в успіхові задуманої справи [4]. Указана інформація — це той мінімум, який студенти повинні розуміти після першого прослуховування. Для того, щоб з'ясувати, що студентам вдалось зрозуміти, викладач ставить шість класичних **W**-питань щодо «**Хто, що, коли, де, як і чому** робив?».

Якщо після відповіді на ці питання все ж виявиться, що студенти не повною мірою зрозуміли текст в обсязі, необхідному для селективного розуміння, можна провести ще одне прослуховування аудіозапису. З метою кращого розуміння аудіотексту ми ділимо всю студентську групу на дві підгрупи. (Групу доцільно ділити на стільки підгруп, скільки дійових осіб нараховується у записаному на аудіокасеті діалозі). Кожна група повинна запам'ятати або записати слова певної дійової особи. Такий підхід до навчання, з одного боку, покращує розуміння змісту діалогу, а з другого — відбувається перехід від селективного до екстенсивного розуміння тексту студентами. Зазвичай, студенти після першого прослуховування виявляють близько 10 незнайомих слів, а після другого — лише 5. Після того, як ми впевнились, що студенти засвоїли запропонований їм діалог добре, можна переходити до наступного етапу. Викладач з'ясовує при обговоренні, як студенти розуміють всі культурообумовлені моменти, що приховуються у діалозі завдяки вірно побудованій системі питань [5].

Усі питання, які ставляться перед студентами, можна поділити на три основні групи: констатація фактів (розуміння інтеркультурологічного аспекту); вираження мого ставлення до того чи іншого моменту (студент займає відповідну позицію); перспектива застосування нового досвіду на практиці. Цей список можна за бажанням викладача доповнювати чи скорочувати. Доцільно вирізнити головні особливості формулювання вказаних питань, а саме: сприяти вірному, адекватному аналізу першоджерел, забезпечувати краще розуміння цільової мови у діловій сфері. Таким чином, після другого прослуховування аудіотексту студенти повинні під час відповідей на питання проявляти інтеркультурологічну компетенцію.

На заключному етапі роботи з аудіотекстами здійснюється розвиток у майбутніх фахівців із міжнародної економіки комунікативних здібностей та мовленнєвих навичок. У зв'язку з тим, що на початкових етапах роботи студенти вже досить добре засвоїли діалог на лексичному, змістовному та контекстуальному рівнях, слід активізувати отримані ними знання на практиці. З

цією метою викладач під час проведення занять використовує рольові ігри, які актуалізують діалогічне мовлення студентів.

Студенти звертаються до діалогів двох типів: відтворення діалогу з аудіотексту, це, фактично, копія оригіналу і створення нового, який при схожій проблематичності відображав би нову ситуацію в інших умовах. Наприклад, відкриття приватного підприємства (комп'ютерної фірми чи кафе у нас в Україні). Тренування діалогу за першим типом закріплює набуті знання, за другим — розвиває мовленнєві навички, що необхідні у реальних умовах спілкування з урахуванням інтеркультурологічного аспекту.

Тренування ДМ зумовлюється однією з основних навчальних цілей вивчення іноземної мови — розуміння аудіотекстів відповідно до поданих у них реальних ситуацій і адекватно на них реагувати, сприяє формуванню умінь брати участь у спілкуванні, що в свою чергу передбачає розуміти висловлювання мовця і відповідно реагувати на них. Оволодіння діалогічним мовленням не тільки сприяє формуванню у майбутніх фахівців комунікативної компетенції, а також є важливим засобом для формування ІК. Вказане пояснюється тим, що ДМ є цінним першоджерелом мови. Водночас реалізація ДМ ґрунтується на сформованій у суб'єктів спілкування інтеркультурологічній компетенції, що в цілому позитивно впливає на формування професійної компетенції майбутніх фахівців із міжнародної економіки.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: Перун, 2004. — 1440 с.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычной речи / Е.И. Пассов. — М., 2001. — 212 с.
3. Метод контрольних питань у процесі роботи з автентичними текстами — перший крок до формування інтеркультурологічної компетенції // Збірник матеріалів науково-методичної конференції. — К.: КНЕУ, 2013. — С. 242–243. (Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/2694>)
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. — Вид. 2-е, випр. і перероб. / За ред. С.Ю. Ніколаєвої. — К.: Ленвіт, 2002. — 328 с.
5. Marktplatz — Deutsche Sprache in der Wirtschaft // Режим доступу: http://appliftonews.ru/podcast/marktplatz_deutsche_sprache_in_der_wirtschaft_deutsch_lernen_deutsche_welle